

M. S. van Aken-Fehmers, e. a., *Delfts aardewerk. Geschiedenis van een nationaal product* (Zwolle:Waanders, Den Haag: Gemeentemuseum, 1999, 304 blz., ISBN 90 400 9358 X); M. S. van Aken-Fehmers, A. A. Schledorn, *Delfts aardewerk. Geschiedenis van een nationaal product*, II, T. M. Eliëns, ed. (Zwolle: Waanders, Den Haag: Gemeentemuseum, 2001, 359 blz., ISBN 90 400 9586 8).

De Nederlandse Gouden Eeuw, de periode van de zeventiende eeuw doorlopend tot in de achttiende eeuw, is wereldberoemd. Naast de schilderkunst bepaalde ook de kunstnijverheid de identiteit van de toenmalige Nederlandse cultuur. Meubelkunst, edelsmeedkunst, textilia en het 'Delfts Blauw' waren en zijn daarvan beeldbepalende aspecten.

Het is daarom merkwaardig dat over het Delftse aardewerk, in ruime mate nog voorhanden in openbare en particuliere verzamelingen, zo weinig recente wetenschappelijke overzichtswerken zijn verschenen. In het buitenland wordt het beeld bepaald door slechts enkele publicaties in het Duits of Frans (De Jonge, *Delfter Keramik* (Tübingen, 1967); Fourest, *La faïence de Delft* (Fribourg, 1980). Zelfs het verouderde, bijna een eeuw oude boek van Havart (*La céramique hollandaise* (Amsterdam, 1909)) wordt nog gebruikt bij gebrek aan beter. Een oorspronkelijk overzichtswerk in het Engels is er niet.

De twee belangrijkste Nederlandse collecties Delfts aardewerk bevinden zich in het Rijksmuseum Amsterdam en het Gemeentemuseum te Den Haag. De Delftse archieven bevatten een rijkdom aan documentatie, nog slechts deels ontsloten. Toch werden deze collecties en archivalia maar zelden gebruikt voor diepgravende kunsthistorische studies over het zeventiende- en achttiende-eeuwse Delftse aardewerk, geplaatst in een breed verband.

Deze opvallende leemte in de kunstnijverheidsliteratuur wordt nu opgevuld door een berede-
neerde catalogus van de collectie Delfts aardewerk in het Haags Gemeentemuseum onder redactie van prof. dr. Titus M. Eliëns, hoofd afdeling kunstnijverheid. Gepland zijn vier delen, waarvan er twee zijn verschenen met bijdragen van Eliëns, Loet A. Schledorn en Marion S. van Aken-Fehmers.

Gezegd mag worden dat bij voltooiing de reeks een indrukwekkend monument zal zijn voor dit nationale product. De nu verschenen delen zijn namelijk veel meer dan 'slechts' een catalogus. Diepgravend onderzoek in de archivalia bracht vele nieuwe gegevens aan het licht, die vaak gekoppeld konden worden aan voorwerpen uit de collectie. Merken konden worden geïdentificeerd, de productie van fabrieken gedifferentieerd. Maar ook kon de productie van dit Delftse faïence (zoals dit met tinglazuur bedekte product genoemd wordt) in een veel bredere cultuurhistorische, sociaal-culturele en bedrijfseconomische context geplaatst worden. In de verschillende hoofdstukken wordt uit de doeken gedaan hoe het met eigendom en beheer van de fabrieken stond, wat een Delftse 'porselein' winkel voor assortiment voerde, hoe faïence verhandeld en geëxporteerd werd, wat het toendertijd kostte. Duidelijk wordt hoe de werkverdeling was, wat de capaciteit van een fabriek was en hoe ingespeeld werd op de snel veranderende mode en smaak van de kopers.

Daarnaast bespreken de auteurs apart de verschillende fabrieken waarbij (nieuwe) archiefgegevens verwerkt worden en per fabriek de stukken besproken worden die in de Haagse collectie aanwezig zijn. Dit is dan ook een klein bezwaar van deze opzet: niet van alle besproken fabrieken is in Den Haag een representatief overzicht aanwezig. Ook sommige typen, zoals het rode steengoed, zijn ondervertegenwoordigd. Daar staan dan weer de schitterende voorbeelden tegenover van bijvoorbeeld de beroemde fabriek De Grieksche A waarvan de kwaliteit en originaliteit door de breedte van de studie nu beter geplaatst kunnen worden.

Dit is niet de plaats om uitvoerig op details in te gaan: deze bespreking beoogt slechts het signaleren van een belangrijke publicatie. De twee verschenen delen zijn fraai uitgegeven en zeer betaalbaar. Alle stukken, inclusief merken, zijn afgebeeld, deels in kleur, en worden uitgebreid beschreven en deskundig becommentarieerd. Het register is bruikbaar, maar nog niet uitgebreid genoeg gezien de veelheid aan gegevens. Een dergelijke serie verdient het om integraal in het Engels te worden uitgegeven; de nu opgenomen *summaries* zijn echt te summier.

Als volgende delen zijn voorzien een studie van de nog bestaande fabriek De Porceleijne Fles en een deel over wit Delfts.

Tenslotte dit. Het Haags Gemeentemuseum heeft op eigen noemer een zeer omvangrijk en arbeidsintensief project aangedurfd dat zal resulteren in een vierdelig standaardwerk. Een uiting van de verantwoordelijkheid die men in Den Haag voelt ten opzichte van deze collectie van nationaal en internationaal belang. Een dergelijke wetenschappelijke bewerking van een collectie door een museum wordt niet altijd meer vanzelfsprekend geacht in tijden waarin de bezoekerscijfers politiek zo relevant zijn. Toch is dergelijke research, een dergelijke publicatie uiteindelijk de sleutel om ook het grote publiek te bereiken en op een nieuwe wijze het verhaal te vertellen over kunst en cultuur in het verleden. Moge het Haagse voorbeeld nagevolgd worden!

Christiaan Jörg

H. Schipper, *Macht in de zeventiende eeuw. Engeland en Nederland kwantitatief bekeken* (Zutphen: Walburg pers, 2001, 160 blz., ISBN 90 6011 623 2).

Hoe men deze publicatie beoordeelt, zal afhangen van het gezichtspunt dat men inneemt. Zij werd gemaakt door een psychiater met een langjarige hobby in geschiedenis en met veel tijd en een grote dosis energie na zijn pensionering. Voor de beroepshistoricus werd niet geschreven. Voor de beroepsgroep leden van het Koninklijk Nederlands Historisch Genootschap is het niet primair bedoeld. Het is vooral gericht op de grote schare van in geschiedenis geïnteresseerde leken, zoals de auteur zelve. Toch lijkt het mij wel juist, dat dit tijdschrift van genoemd genootschap het toch onder de aandacht van zijn leden brengt. En dit schrijvende hoop ik niet neerbuigend of aanmatigend over te komen. Want al moge het dan niet de bedoeling van dit werk zijn de historische wetenschap verder te brengen, de verbreiding van een bepaald soort historische kennis buiten de beperkte beroepsgroep is een opdracht die iedere beroepshistoricus zich bij tijd en wijle behoort te stellen. Dat hier een niet-beroepshistoricus zich die taak stelt, maakt zijn project reeds bij voorbaat sympathiek.

De ondertitel maakt reeds duidelijk wat het doel is. Kwantitatieve gegevens over een aantal aspecten van de Engelse en Nederlandse situatie tijdens de zeventiende eeuw worden naast elkaar geplaatst en met elkaar vergeleken. Die aspecten omvatten de demografische situatie, de politieke, de militaire, de koopvaardij, de handelsnederzettingen en de koloniale situaties, landbouw, industrie en visserij, de internationale handel, prijzen, lonen en nationaal inkomen, overheid en publieke financiën, en tenslotte cultuur en wetenschap. In een tiental korte hoofdstukjes passeren deze onderwerpen de revue. Inleidende en afsluitende hoofdstukjes plus een uitvoerige literatuurlijst completeren dit.

Het totaal heeft zich binnen ongeveer 150 bladzijden laten vangen, waarin zich zo'n zestigal — soms grote — tabellen en een zestal grafieken en schematische voorstellingen bevinden. Om die tabellen gaat het natuurlijk. Hierin heeft de auteur cijfermatige informatie bijeen-